

a
llegim

36-37

● Ignasi Aragay recorda Josep Pla ● Eva Piquer recomana les reflexions vitals de l'editora Diana Athill

38-39

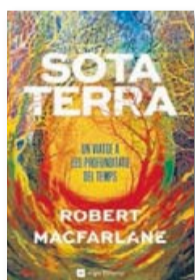
● 'Elles parlen', de Miriam Toews: una mirada sobre com canviar el propi destí ● Els alts i baixos històrics de la Hispano-Suïza

Sota terra hi ha molta vida

Robert Macfarlane proposa un repte a la nostra mirada, acostumada a aixecar la vista per trobar els significats, i s'endinsa en les profunditats de la terra al seu últim assaig. 'Sota terra' descobreix un món poc conegut i sovint ignorat en plena consolidació de la literatura sobre natura

◆◆◆◆ Gabi Martínez

SOTA TERRA
ROBERT
MACFARLANE
ANGLE/
LITERATURA
RANDOM HOUSE
TRAD. ALEXANDRE
GOMBAU I ARNAU
544 PÀG. / 23,90 €

“F a més de quinze anys que escric sobre les relacions entre el paisatge i el cor humà. El que va començar com un desig de resoldre un misteri personal (per què de jove em sentia tan atret per les muntanyes, de vegades disposat a morir per l'amor que em despertaven) s'ha convertit en un projecte de cartografia detallada amb més de cinc llibres i prop de dues mil pàgines. Des dels cims glaçats dels pics més alts del món, he seguit una trajectòria en descens cap al que segurament deu ser un final de recorregut, tot explorant els nivells que hi ha sota la superfície”, escriu al seu últim llibre Robert Macfarlane, referent mundial de la literatura que ara, ajudat per les circumstàncies que reclamen mirar d'una altra manera el medi ambient, aterra amb *Sota terra*, publicat en català a Angle editorial.

Com ell mateix assenyala, la seva escriptura va arrencar amb un llibre sobre com les muntanyes han influït en el nostre imaginari, combinant les seves vivències com a escalador amb una erudició que deixa bocabatat i un dinamisme narratiu que sovint frega la poesia. Aquests trets

d'identitat literària continuen presents a *Sota terra*, on també exhibeix habilitats espeleològiques, descendint o escorrent-se entre passadissos i esquerdes, coves, mines, galeries subterrànies i tot l'inframón sobre el qual tan poc sabem tot i que ens determina tant.

L'anglès nascut a Halam el 1976 divideix el llibre en diverses sales, com si fos un pintor rupestre, disposat a demostrar de nou que la moralitat humana és absurda des del punt de vista del desert o l'oceà, convidant-nos a “pensar en clau de temps profund”, geològic, mentre subratlla que “l'obscuritat podria ser un mitjà de visió i que descendir pot ser un moviment cap a la revelació i no pas cap a l'ocultació [...]”. “Descobrir” és “revelar tot desenterrant”. Exactament el que fa ell amb moltes paraules en desús que tanmateix són arrel.

Un inici claustrofòbic

Sota terra proposa un repte a la nostra mirada, tan acostumada a aixecar la vista buscant els significats a dalt. Potser per això l'inici és claustrofòbic. La calma va arribant quan descriu el poder associatiu dels arbres, les plantes i els fongs, explicant el

mutualisme: la xarxa de correspondències que els permet intercanviar el que necessiten per garantir la supervivència col·lectiva.

El primer bloc desprèn més ciència del que és habitual en Macfarlane i algunes pàgines poden fer-se un pèl intrincades. L'autor sembla ultraconscient d'abordar una obra magna i de vegades adopta certa gravetat que va contra el text. Alleugereix aquests tràngols incloent-hi situacions d'acció exploradora i estimulants reflexions sobre les paraules que defineixen aquests mons desconeguts. Perquè aquest sí que és el seu terreny: Macfarlane és un viatger investigador dels lligams entre llengua i natura, col·leccionista de troballes expressives i de vocabulari que comparteix en els seus llibres i, a més, en un activíssim compte de Twitter. Sembla lògic que a *Sota terra* reclami un “sistema lingüístic completament nou per parlar dels fongs” i companyia.

A 'SOTA TERRA' L'AUTOR SUBRATLLA QUE "L'OBSCURITAT PODRIA SER UN MITJÀ DE VISIÓ"

Hi ha artistes experts en retratar els cosmos més enfonsats, i Macfarlane hi recolza per oferir pàgines enlluernadores. Un és Walter Benjamin, fan dels espais tancats i el subsol que va orientar la seva obra cap als éssers anònims, perquè d'ells parla també *Sota terra*, i de tanta vida i estructura decisiva malgrat ser invisible... Com les ciutats sobre les quals va escriure Italo Calvino, un altre autor que inspira Macfarlane, que troba paral·lelismes emocionants entre les ciutats que l'italià va fabular i les realitats amagades sota els nostres peus, com la xarxa de galeries de París que s'estén 300 quilòmetres o els 2.400 quilòmetres de túnels a Odessa, laberints per enterrar o per defensar-se de bombardejos i invasors.

Catacumbòfil, plastiglomerat, glaciòleg, solastàlgia... són termes quotidians que Macfarlane introdueix com a part d'un univers ocult en què, entre totes les pedres, destaca les possibilitats de la calcària, ideal per moure's, per exemple, en una guerra de guerrilles. També indica com el desglaç de les Dolomites destapa atrocitats bèl·liques que estan utilitzant els nous feixistes per demostrar els crims

que es van cometre contra els seus. I és que, al marge d'ideologies, el britànic es posa al costat de la natura i en fa emergir històries no sempre còmodes. Com les paradoxes que sacsegen Groenlàndia o Noruega, ara dividits entre l'enorme dependència del petroli i l'atàvic amor pel paisatge verge.

No fa gaire l'escriptor i naturalista Mark Cocker va acusar Macfarlane de ser tou a l'hora de denunciar les agressions al medi ambient. Macfarlane va defensar-se dient que es pot cuidar del planeta parlant en positiu, però és cert que a *Sota terra* és més bel·ligerant que de costum: està més disposat a presentar com a heroïc el patiment d'un pescador que porta anys enfrontant-se als oligopolis, a contactar amb grups de resistència política literalment *underground*, a criticar certes pràctiques mineres i els esgarrifosos abocadors de residus nuclears, com la macrotomba d'urani finlandesa, que serà el nostre llegat més perdurable.

El llibre té moments oxigenants, preciosos, però Macfarlane conclou que avui es fa difícil parlar amb optimisme de l'antropocè, la nostra era geològica, que rep el nom de distingir l'ésser humà com a actor prin-

cipal d'aquesta "època de pèrdua (d'espècies, llocs i gent); per això busquem un llenguatge de dolor i, encara més difícil de trobar, un llenguatge d'esperança". Macfarlane és molt conscient que "explorar la terra i sotmetre-la ha fet d'Anglaterra la més gran nació colonitzadora", i, com si volgués compensar els estralls d'aquesta i totes les colonitzacions, s'arma de cultura per honorar els espais naturals maltractats i oblidats fruit de tanta cursa invasora.

A *Las montañas de la mente* (Alba), Macfarlane va descriure els orígens de la Terra, la gestació de valls, massissos, serralades. Va explicar que, quan la ciència va desvelar l'edat de les muntanyes, la geologia va obrir-nos a una altra dimensió del temps i que els pintors antics sabien molt de botànica i geologia. Va narrar episodis memorables de persones i muntanyes, tocat tot per un captivador alè poètic.

ES FA DIFÍCIL PARLAR AMB OPTIMISME DE L'ANTROPOCÈ, LA NOSTRA ERA GEOLÒGICA

Després, amb *Naturaleza virgen* (Alba), va cridar l'atenció sobre el món salvatge que tenim a prop de casa mostrant quants llocs verges –o quasi– hi ha fins i tot a la supercivilitzada Gran Bretanya. Va explicar com es fan els mapes –ha estudiat cartografia– i la importància dels espais en blanc. També va oferir un virtuós desplegament d'espais naturals, de la fageda a l'estuari, l'aiguamoll, el bosc o la torbera, en una crida a "sintonitzar amb les terres obertes".

Un aventurer líric

A *Las viejas sendas* (Pre-Textos), l'altre títol seu més popular, va fer un ensamblatge periodístic, líric i aventurer lligat pel fil d'alguns camins emblemàtics: el Camí de Sant Jaume, una ruta escocesa i una d'israeliana. És una reflexió no gaire original sobre el fet de caminar, si bé serveix per descobrir l'autor com a admirador radical del poeta Edward Thomas, com a gran caminador i pensador d'elit concentrat en el paisatge, poc atent als animals i creativament una mica esgotat. Per això barreja gèneres a la recerca d'una altra narrativa.

A *Sota terra* ha polit la barreja accentuant certes incursions científiques i, sobretot, el vessant aventurer. Combina relats presents i històrics amb realitats i dades sorprenents, troballes lingüístiques i reflexives i força acció, com si volgués donar exemple de la clau que vol comunicar: mou-te pel planeta. Amb aquest llibre d'il·luminadores foscos, Macfarlane es ratifica com a escriptor fonamental per entendre les nostres natures, mestre de marges i arrels. ♦♦

Gabi Martínez és escriptor, especialitzat en literatura de viatges. Publicarà aquest estiu *Un cambio de verdad* (Seix Barral)

La natura dissipa les "tenebres de l'ànima"

♦♦♦♦♦ Jordi Nopca

La natura ha estat motor creatiu o teló de fons d'una quantitat incommensurable de textos, sigui des d'una aproximació literària, filosòfica o científica. Podem recular fins al segle I aC per trobar-ne un dels exemples fundacionals: a *De la natura*, Lucreci acoblava totes tres perspectives en un únic discurs que pretenia explicar el món amb precisió i bellesa. "Cal que aquest terror i aquestes tenebres de l'ànima, les esvaeixin no els raigs de sol i els lluminosos trets del dia, sinó l'aspecte de la natura i la seva explicació", es proposava l'autor fa més de dos mil anys.

Rere l'actual tendència del sector editorial de publicar obres on el món animal, vegetal i mineral siguin protagonistes s'hi amaga una llarguíssima tradició en prosa i en vers. Rere l'esplèndida *Leviatán o la ballena* de Philip Hoare (Ático de los Libros, 2009) hi bateguen, entre altres, *Moby Dick*, de Herman Melville. Al fons de la selva que descriu *El embrujo del tigre*, de Sy Montgomery (Errata naturae, 2018), s'hi amaguen centenars de llegendes, però també alguns contes de Rudyard Kipling i la "terrible simetria" de l'animal del qual parla el poema de William Blake. A vegades, assajos i ficció sobre un mateix tema arriben pràcticament alhora: és el cas d'*El camí del bosc* (Ara Llibres, 2018), on l'antropòloga Long Litt Woon explicava la superació de la pèrdua del marit a través de la recol·lecció de bolets –passava el mateix a *F de Falcó*, de Helen MacDonald, en aquest cas motivada per la mort del pare– i de *Fungus*, d'Albert Sánchez Piñol (La Campana, 2018), on una raça de bolets gegants ajuda el protagonista de la novel·la a fer-se amo del Pirineu. En ficció catalana, la natura és molt present en autors com Pep Coll, Alicia Kopf, Irene Solà i Toni Sala. En assaig i memòries predominen les obres escrites originàriament en castellà, tret d' excepcions com *L'infiltrat*, de Lluís Calvo (Arcàdia, 2019). En traduccions passa el mateix: és una llàstima no poder llegir en català *El árbol*, de John Fowles (Impedimenta, 2016) o *Lamemoria secreta de las hojas*, de Hope Jahren (Paidós, 2017). Tant de bo la publicació a Angle de *Sota terra*, de Robert Macfarlane, sigui una llavor que germini en altres llibres ben aviat. ♦♦

LA MAJESTUOSA CUA D'UNA BALENA GEPERUDA. GETTY